

циональных систем : междунар. симп. : тез. докл. — Иваново, 2002. — С. 50.

7. Шпаков А. О. Роль сульфидрильных групп в функционировании аденилатциклазной сигнальной системы / А. О. Шпаков // Журнал эволюционной биохимии и физиологии. — 2002. — Т. 38, № 1. — С. 97-107.

8. Боженко А. П. Значение тиреоидных гормонов в реализации защитных эффектов холодовой адаптации / А. П. Боженко, И. В. Городецкая

// Патологическая физиология и экспериментальная терапия. — 1994. — № 4. — С. 29-32.

9. Соколовский В. В. Тиол-дисульфидное соотношение крови как показатель состояния неспецифической резистентности организма / В. В. Соколовский. — СПб., 1996. — 33 с.

10. Торчинский Ю. М. Сера в белках / Ю. М. Торчинский. — М. : Наука, 1977. — 303 с.

11. Мещишен І. Ф. Глутатионова система організму за норми та патології / І. Ф. Мещишен, Н. П. Григор'єва

// Український біохімічний журнал. — 2002. — Т. 74, № 4 а. — С. 103.

12. Кулинский В. И. Система глутатиона. I. Синтез, транспорт, глутатионтрансферазы, глутатионпероксидазы / В. И. Кулинский, Л. С. Колесниченко // Биомедицинская химия. — 2009. — Т. 55, Вып. 3. — С. 255-277.

13. Кулинский В. И. Система глутатиона. II. Другие ферменты, тиол-дисульфидный обмен, воспаление и иммунитет, функции / В. И. Кулинский, Л. С. Колесниченко // Биомедицинская химия. — 2009. — Т. 55, Вып. 4. — С. 365-379.

УДК 575:616.441-006-07+616-08

С. А. Штандель¹, І. Р. Барилія², В. В. Хазієв¹, В. М. Дубовик¹,
І. В. Гопкалова¹, О. О. Світлова-Коваленко¹, Н. О. Короткова³

ДОБІР І ПОШИРЕНІСТЬ ПОЛІГЕННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ (НА ПРИКЛАДІ ВУЗЛОВОГО ЗОБА)

¹ДУ «Інститут проблем ендокринної патології
ім. В. Я. Данилевського АМН України», Харків,

²ДУ «Науковий центр радіаційної медицини АМН України», Київ,

³Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Вступ

Вузловий нетоксичний, або еутиреодний зоб (ВЗ), одновузловий зоб (ОВЗ), багатовузловий зоб (БВЗ) — збірні клінічні поняття, що об'єднують усі вузлові новоутворення щитоподібної залози, є загальноклінічними, мають різні морфологічні характеристики та перебігають на тлі нормальної тиреоїдної функції [1]. Останнім часом значно зросла поширеність ВЗ [2]. Нині загальноприйнятою є наукова концепція багатофакторної природи ВЗ, у патогенезі якого відіграють роль не тільки середовищні, але й генетичні фактори. Сьогодні доведено полігенний характер успадкування ВЗ і вагому роль генетичної складової в розвитку захворювання [3]. Природний добір є найбільш важливим фактором еволюції, сприяє збільшен-

ню пристосовуваності та запобігає руйнівним наслідкам усіх інших процесів [4]. Технології сучасної медицини дозволяють «відкоригувати» фенотипові прояви низки спадково обумовлених захворювань, створити адаптивне середовище для генотипів, які у більш жорстких умовах були б еліміновані добром, і таким чином збільшити їх пристосовність. Зміни тиску внутрішньогрупового добору шляхом успішного лікування мультифакторіальних захворювань призводить до змін кривої розподілу схильності до даного захворювання і, таким чином, до зростання його поширеності.

Метою цієї роботи було дослідити особливості впливу добору у сучасних умовах на динаміку поширеності та структуру клінічних варіантів перебігу ВЗ.

Матеріали та методи дослідження

Для визначення спрямованості добору вивчено дані акушерського анамнезу жінок у пострепродуктивному віці (більш ніж 45 років): 2106 здорових мешканок Харкова і 211 хворих на ВЗ (табл. 1). Відносна адаптивність (w) і коефіцієнт добору (s) розраховували згідно з [5]. При цьому w оцінювалась як добуток плодючості та виживаності, а $s = 1 - w$. Спрямованість добору оцінювалась за різницею між коефіцієнтами добору в популяції та серед хворих ($\Delta s = s_{\text{поп}} - s_{\text{ВЗ}}$). Відомості про динаміку поширеності ВЗ у Харківській області та загальної чисельності населення отримані зі статистичних збірників Інституту ендокринології та обміну речовин ім. В. П. Комісаренка АМН України за 1989,

Характеристика обстежених хворих

Показник	ВЗ	ОВЗ	БВЗ
Родинне нагромадження			
Кількість обстежених	148	79	69
Чоловіки	13	9	4
Жінки	135	70	65
Вік на момент обстеження ($\bar{x} \pm S_{\bar{x}}$), років	50,98 $\pm$ 0,94	49,82 $\pm$ 1,74	51,32 $\pm$ 1,72
Вік початку ВЗ ($\bar{x} \pm S_{\bar{x}}$), років	43,71 $\pm$ 1,10	41,67 $\pm$ 1,67	44,51 $\pm$ 1,64
Акушерський анамнез			
Жінки	211	—	—
Вік на момент обстеження ($\bar{x} \pm S_{\bar{x}}$), років	53,85 $\pm$ 0,58	—	—

Таблиця 2

Показники акушерського анамнезу, відносної адаптивності та коефіцієнтів добору у здорових і хворих на вузловий зоб

Показник	Здорові мешканки Харкова, n=2106	Жінки з ВЗ, n=211
Вагітності, кількість на жінку	4,06 $\pm$ 0,07	4,51 $\pm$ 0,26
Пологи, кількість на жінку	1,41 $\pm$ 0,03	1,60 $\pm$ 0,09*
Спонтанні аборти, кількість на жінку	0,08 $\pm$ 0,01	0,17 $\pm$ 0,05*
Позаматкові вагітності, кількість на жінку	0,03 $\pm$ 0,01	0,04 $\pm$ 0,01
Жінки, що не мають дітей, %	12,35 $\pm$ 0,72	9,48 $\pm$ 2,02
Діти, які дожили до 25 років, частка	0,972	0,980
Діти, які померли до 25 років, частка	0,028	0,002
Відносна адаптивність, w		
Компонента плодючості	0,881	1
Компонента виживаності	0,992	1
Сумарна пристосованість	0,874	1
Коефіцієнт добору, s	0,126	0*

Примітка. * — вірогідність різниць порівняно з контролем ($p < 0,001$).

Таблиця 3

Розподіл жінок за кількістю пологів

Кількість пологів	Здорові жінки, n=2106	Хворі на ВЗ, n=211
0	260	20
1	953	65
2	735	109
3	125	15
4	17	1
5	6	0
6	4	1
7	4	0
11	1	0
χ^2	27,720	
p	0,000	

2000–2007 рр. [6; 7]. Динаміку структури клінічних варіантів перебігу ВЗ вивчали згідно із співвідношенням ОВЗ і БВЗ у 1985 та 2008–2009 рр. Відомості про клінічні варіанти перебігу ВЗ у 1985 та 2008–2009 рр. отримані з історій хвороб ДУ «ІПЕП» і районних поліклінік Харкова. Родинне нагромадження ВЗ у родичів 1-го та 2-го ступенів споріднення було досліджено у 79 хворих на ОВЗ і 69 пацієнтів з БВЗ, що лікувалися у клініці ДУ «ІПЕП» у 2006–2009 рр. (див. табл. 1). Вірогідність різниць при порівнянні якісних показників оцінювалася за допомогою критерію χ^2 [8], виходячи з того, що розподіл жінок за кількістю показників акушерського анамнезу відрізнявся від нормального, при аналізі використовувався метод альтернативного варіювання з розрахунком помилки відносної величини [9]. При оцінці вірогідності різниць між групами, що порівнювались, також використовувався критерій χ^2 .

Результати дослідження та їх обговорення

Дані акушерського анамнезу, що були використані як основа для розрахунку показників відносної адаптивності, наведені в табл. 2 і 3. Групи жінок, що порівнювались, вірогідно відрізнялися за кількістю пологів ($\chi^2=27,720$, $df=8$, $p=0,000$). Таким чином, хворі на ВЗ жінки залишають більше дітей, ніж здорові жінки. Показники вагітностей та позаматкових вагітностей у хворих на ВЗ і в популяції практично не відрізнялися (див. табл. 2), однак кількість спонтанних абортів у хворих на ВЗ була вірогідно вищою, ніж у контролі. Це свідчить про те, що на стадії ембріогенезу наявний деякий добір проти ВЗ. Аналіз виживаності нащадків здорових жінок і матерів із ВЗ не зафіксував підвищеної смертності серед дітей пацієток із ВЗ, цей показник був практично на рівні такого серед дітей здорових жінок. От-

римані дані свідчать про більш високу відносну адаптивність у хворих на ВЗ порівняно зі здоровим фенотипом. Величина коефіцієнта добору в групі ВЗ була значно нижчою (дорівнювала нулю), ніж у здорових мешканок Харківської області.

Таким чином, проведене дослідження свідчить, що спостерігається позитивна спрямованість добору ($\Delta s=0,126$) ВЗ — хворі на ВЗ залишають більше нащадків, ніж здорові, при їх практично однаковій виживаності. Це призводить до зростання у популяції частоти генів схильності до цього захворювання. Отримані дані підтвер-

джуються відомостями про значне збільшення поширеності ВЗ у популяції Харківської області за 18 років — з 1989 по 2007 рр. (рисунок).

Враховуючи вагому роль йодної недостатності та іонізуючого випромінювання у патогенезі захворювання, логічно було припустити вплив цих факторів навколишнього середовища на зростання його поширеності в популяціях України. Проведений нами аналіз визначив, що ці фактори впливають на поширеність ВЗ у популяціях України [10]. Проте Харківська область має нормальну йодну забезпеченість і не постраждала від аварії на ЧАЕС. Отже, можна цю область України використати як модель популяції, в якій вплив таких факторів навколишнього середовища, як йодна недостатність та іонізуюче випромінювання, не можна вважати значним. Таким чином, зростання поширеності ВЗ у Харківській популяції значною мірою обумовлено генетичною структурою популяції щодо схильності до цього захворювання.

Відбір на користь ВЗ-типу дозволяє прогнозувати подальше зростання поширеності цього захворювання у популяціях і генетичні причини різкого зростання поширеності цього захворювання у світі. Аналіз родинного нагромадження ВЗ серед родичів 1-го і 2-го ступеня спорідненості, хворих на ОВЗ і БВЗ, показав вірогідно більше сімейне нагромадження ВЗ у хворих на ОУЗ порівняно з БВЗ (табл. 4). Фактором ризику розвитку у хворого аденоми і раку щитоподібної залози є ОВЗ.

Таким чином, велика спадкова обтяженість, властива ОВЗ, підтверджується й особливостями його клінічного перебігу. Позитивна спрямованість добору ВЗ збільшує поширеність у популяції генів схильності до ВЗ і може сприяти зростанню кількості осіб з великим родинним нагромадженням ВЗ, що притаманне ОВЗ. Для перевірки даного припущення було

Показник ВЗ на 100 тис. населення

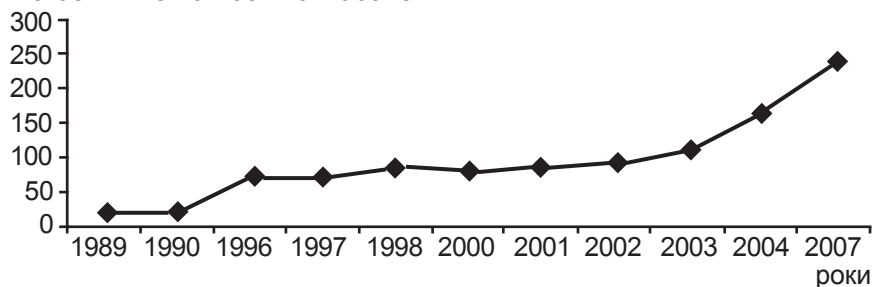

Рисунок. Поширеність вузлового зоба у Харківській області

Таблиця 4

Родичі, хворі на вузловий зоб, у пацієнтів з одновузловим і багатовузловим зобом, %

Клас родичів	ОВЗ			БВЗ		
	Усього	Хворі	%	Усього	Хворі	%
Батьки	158	9	5,70±1,85	138	3	2,17±1,24
Сібси	112	5	4,46±1,96	106	3	2,83±1,62
Діди (бабусі)	112	4	3,57±1,76	96	2	2,08±1,46
Дядьки (тітки)	191	7	3,66±1,36	175	1	0,57±0,57
Усього	573	25	4,36±0,85	515	9	1,75±0,58*

Примітка. * — вірогідність різниць порівняно з одновузловим зобом (p<0,05).

проведено аналіз динаміки співвідношення таких клінічних варіантів перебігу ВЗ, як БВЗ і ОВЗ, за 24 роки. Було показано вірогідне зростання з 1985 до 2009 рр. ОВЗ з 34,1 до 46,2 % ($\chi^2=7,817$; p=0,005).

Висновки

1. Показана позитивна спрямованість добору для ВЗ у сучасних умовах ($\Delta s = 0,126$).
2. Для ОВЗ притаманне більше, ніж для БВЗ, родинне нагромадження ВЗ.
3. Добір впливає на динаміку поширеності, формує гетерогенність полігенних захворювань, до яких належить і ВЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фадеев В. В. Эутиреоидный зоб: патогенез, диагностика, лечение [Электронный ресурс] / В. В. Фадеев // Клиническая тиреология. — 2003. — Т. 1, № 1. — Режим доступа к журн.: http://www.voed.ru/Zob_1.htm#КЛАССИФИКАЦИЯ%20И%20ДИАГНОСТИКА
2. Дедов И. И. Эндокринология / И. И. Дедов, Г. А. Мельниченко, В. В. Фадеев. — М.: [б. и.], 2002. — С. 222-227.
3. Генетический анализ узлового зоба / С. А. Штандель, Ю. И. Кара-

ченцев, В. В. Хазиев [и др.] // Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів. — 2007. — Т. 5, № 1/2. — С. 120-125.

4. Алтухов Ю. П. Динамика генофондов при антропогенных воздействиях / Ю. П. Алтухов // Вестник ВОГиС. — 2004. — Т. 8, № 2. — С. 40-59.

5. Айала Ф. Современная генетика / Ф. Айала, Дж. Кайгер. — М.: Мир, 1988. — Т. 3. — 335 с.

6. Основные показатели специализированной эндокринологической помощи населению Украинской ССР в 1989–1990 гг. / Киевский научно-исследовательский институт эндокринологии и обмена веществ. — К., 1991. — Табл. 2, 24.

7. Тронько М. Д. Основні показники діяльності ендокринологічної служби України за 2007 рік / М. Д. Тронько, А. Д. Чорнобровий. — К., 2008. — 31 табл.

8. Лакин Г. Ф. Биометрия / Г. Ф. Лакин. — М.: Высш. школа, 1990. — 352 с.

9. Мерков А. М. Параметрические методы оценки достоверности результатов статистических исследований / А. М. Мерков, Л. Е. Поляков // Санитарная статистика: пособие для врачей. — М.: Медицина, 1974. — 384 с.

10. Хазиев В. В. Узловой зоб: факторы риска / В. В. Хазиев, С. А. Штандель // Эндокринология. — 2009. — Т. 14, № 1. — С. 34-41.

